

DOI: 10.46340/ephd.2020.6.1.24

Марьяна Тимонина

Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, Україна

Карина Кулик

Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, Україна

КІНЕМАТОГРАФІЧНА ЕСТЕТИЗАЦІЯ НАСИЛЬСТВА У КОНЦЕПЦІЇ ФІЛОСОФІЇ ПОДІЇ

Mariana Timonina

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1719-0213>

V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

Karyna Kulik

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6875-7446>

V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

CINEMATIC AESTHETICIZATION OF VIOLENCE BY THE PHILOSOPHY OF EVENTS

The article deals with the issues of the cinematic aestheticization of violence in the concept of event philosophy. The process of aestheticizing violence began in ancient times, but only in the mid-twentieth century, it becomes the largest. Over time, violence from an ugly and violent instrument has transformed into something beautiful, aesthetically appealing. In this context, the philosophical concept of Alain Badiou needs special attention. Speaking of violence in a broad sense, it should be noted that it is the suppression of the will of one living being by another. For the first time, violence has emerged in ancient culture. Bloody sights were widespread in Ancient Greece, Egypt, and Rome. These ancient cultures were almost based on the principle of violence as imprisonment, torture leading to death. The Middle Ages offer their vision of violence in the carnival culture. Although the Renaissance era offered a new attitude to man as a creature of value, almost equal to God, violence was not expunged, but only gained a new lease in the Inquisition Institute. The sophisticated methods of torture for the sake of information have brought violence to the level of law. The New Time was to stop the process of becoming violent by supporting the idea of human rights. But it is etched in human nature and has not even become less significant.

Keywords: freedom, eventivity, violence, Alain Badiou, cinema, art, aestatization.

Актуальність: процес естетизації насильства розпочався ще у стародавні часі, але лише у середині ХХ сторіччя набув найбільшого масштабу. Візуальні види мистецтва, аудіовізуальні та статичні приймали насильство за новий інструмент впливу на реципієнта, щоб підвищити видовищність своїх продуктів. Як слідство, насильство з потворного та жорстокого інструменту трансформувалось у дещо прекрасне, естетично привабливе. Ця трансформація відбулась завдяки певній «події» у соціокультурному житті.

Особлива увага у статті приділятиметься мистецтву кіно, адже воно найбільш яскраво демонструє подієві трансформації процесу естетизації насильства у ХХ-ХХІ століттях. Починаючи з моменту народження кіно як відокремленого виду мистецтва, насильство як елемент суспільства починає входити у кіномову. Цей вхід мав статися, тому що розвиток рухаючого мистецтва проходив за власним особливим планом, що передбачав появу, розквіт, зміну форм та методів згідно з потребами оточуючої культури з її розумінням мистецтва.

Мета: виявити та розкрити сутність події, що призвела до початку процесу естетизації насильства у кінематографі.

Виклад основного матеріалу: тему події можна виявити у Ж. Бодрійяра, Ж.-Л. Нансі, Ж. Рансьєра, К. Лефора і ін., але головним чином вона асоціюється з філософією А. Бадью.

Подієвість є значущим виміром життя будь-якого індивіда як екзистенціального і соціального практика. Кожна людина володіє відповідним досвідом і виносить судження про подію. При вдумливому ставленні до фактів повсякденності, ми завжди в змозі дати собі звіт, чи дійсно з нами щось відбувається, або мають місце лише варіації вже сформованих життєвих обставин. Причому подієвість або її відсутність не визначається кількістю, інтенсивністю подій: індивідуальне життя може бути переважане «подіями», і при цьому у ньому зовсім нічого не відбуватиметься. Аналогічним чином, може здаватися, що соціальне життя доволі активне, мас-медіа можуть щогодини виявляти, продукувати новини, але надмірність інформації парадоксальним чином викликає відчуття, що соціальне життя циркулює по давно встановлених нормах, і в цілому не змінюється нічого.

Аналізуючи поняття події, особливої уваги потребує філософська концепція А. Бадью, яка розглядає подію як ключовий термін, дозволяє зв'язати воедино, зберегти і при цьому істотно модифікувати традиційні філософські категорії буття, істини і суб'єкта, які філософ розглядає у розрізі науки, політики, мистецтва та кохання.

Мистецтво дає початок особливому естетичному ставленню до усієї соціокультурної ситуації у світі. Також це ставлення народжується завдяки сприйняттю людиною оточуючого середовища за допомогою вродженої чуттєвості. Індивіду властиве зосередження власних інтересів у самому собі, аби використати їх задля проявів тілесного або чуттєвого порядку. Ці механізми потрібні тільки для того, щоб особистість мала змогу перебудувати себе згідно з власними бажаннями та очікуваннями оточуючого її соціуму. А культура екранна у цьому випадку буде джерелом різних форм особистості, своєрідною підказкою. З часом образи, що подаються візуальними видами мистецтва, набувають інтенсивності, адже мистецтво починає використовувати нові методи посилювання впливу на реципієнта (особистість). Одним з ключових методів стає насильство.

Говорячи про насильство у широкому сенсі, слід зазначити, що це є придушення волі однією живою істотою іншої. У вузькому розумінні насильство являє собою не тільки змушенням одної особистості іншою, позбавлення свободи дії особистості у рамках її мислення, а й нанесення фізичного і морального болю, каліцтв.

Вперше насильство з'являється в античній культурі. Криваві видовища були надзвичайно розповсюджені у Стародавній Греції, Єгипті та Римі. Ці давні культури майже будувалися на принципі насильства як позбавлення волі, катування, що вели до смерті. Середні Віки пропонують власне бачення насильства у культурі карнавалу. І хоча епоха Ренесансу запропонувала нове ставлення до людини як істоти цінної, майже рівної Богу, насильство не було викреслене, а тільки набуло нового виходу у інквізиційному інституті. Витончені способи катування задля отримання інформації винесли насильство на рівень законодавства¹.

Новий Час мав зупинити процес становлення насильства за допомогою підтримки ідеї прав людини. Але воно закарбувалося у людській природі і навіть не стало менш значущим.

Залишаючись важливим елементом буття, насильство виходить вперед у XIX-XX століттях як новий спосіб демонстрації та збудження свідомості глядачів мистецтва, при цьому його кількість у реальному житті починає знижуватись. Такі зміни обумовлені зменшенням кількості жорстокості і придушення волі у реальності. Але сутність особистості є у потребі спостерігати певну кількість насильства якщо не в житті, то хоча б навкруги. Так єдиним способом якісного показу насильства для задоволення потреб стає мистецтво.

Щодо способів осмислення насильства та його репрезентації, то вони змінюються з ходом розвитку культури². У другій половині XX століття цей процес дійшов до піку. Причиною цього науковці називають певну культурну, соціальну ситуацію, але слід відмітити, що радикальна зміна осмислення насильства виникла як відповідь на запит: сукупність особистостей більше не могла розуміти насильство минулим чином. Поштовхом для початку цих змін має стати подія.

Визначаючи термін «подія» у роботі А. Бадью та Ф. Тарбі «Філософія і подія. Бесіди з коротким введенням в філософію Алена Бадью» філософ зазначає: «подія – це те, що змушує проявитися можливості, яка була невидимою або навіть немислимою. Сама по собі подія не є створенням тієї чи іншої реальності; вона – лише створення можливості, вона відкриває можливість. Вона вказує нам, що існує можливість, яка була не відома. У певному сенсі, подія – це тільки пропозиція. Вона

¹ Тропинина, И. Г. (2012). Эканное насилие и способы его эстетизации в современной культуре: автореферат диссертации на соискание научной степени кандидата философских наук. Волгоград: Волгоградский государственный социально-педагогический университет.

² Там само.

пропонує нам щось. Все буде залежати від того, як буде підхоплена ця можливість, запропонована подією, як вона буде опрацьована, вбудована в світ, розгорнута в ньому. Це я називаю «процедурою істини». Подія створює можливість, але потім потрібна робота – колективна в разі політики, індивідуальна в разі художньої творчості, – щоб ця можливість стала реальною, тобто вписалася крок за кроком в світ. Мова тут про наслідки в реальному світі, викликані тим розривом, яким є подія. Я говорю про істину, оскільки створюється щось, яке висловлює не просто закон світу, але його істину»¹. Автор акцентує увагу, що подія є створенням в світі можливості процедури істини, але вона не створює цю саму процедуру істини.

А. Бадью визначає мистецтво одним з чотирьох умов істини, аргументуючи це тим, що воно ставить філософії наступні питання на трьох рівнях:

1. Множинність. Мистецтво – досить сильний приклад присутності множинності в істинах, що, в свою чергу, ставить питання про наявність спільного принципу для музики, живопису, скульптури; питання про наявність мистецтва, яке втілює у собі всі інші види, якогось вищого мистецтва.

2. Відношення між буттям та явищем: мистецтво – це форма істини, яка у найбільшій мірі залучена у чуттєве. Художній ефект – повністю у чуттєвому: це те, що ми бачимо або чуємо, тобто ми знаходимося у порядку явища, у тому що являється. Але, все ж таки, ми відчуваємо, що тут присутнє щось істотне.

3. Питання про відношення між універсальністю та відносністю. Мистецтво, із всіх процедур, у найбільшій мірі залучене у різноманіття культур, мов, історичних трансформацій, воно змішане з релігією, культурними утвореннями; воно ставить питання про існування первинних мистецтв; наявності однієї історії мистецтва чи декількох².

Конкретизуючи поняття художніх подій А. Бадью пише: «художні події – це крупні зміни, які майже завжди зачіпають питання про те, що має цінність форми, а що не має»³. Історія мистецтв демонструє, що поступово у область форми включались речі, які до цього вважались безформними. Прикладом може бути рух до абстракції у живопису, чи до модифікації тональності у музиці. Художня подія – це завжди прихід до форми або розвиток в якості форми галузі, яка раніше вважалась галуззю, що ухиляється від мистецтва, тобто відбувається винахід галузі форми, яка раніше не сприймалася або заперечувалась; знаменує прихід нової форми.

Приймаючи до уваги кіно як вид мистецтва, можна сказати, що кінематографічні засоби і методи теж зазнали змін завдяки художній подієвості. Насильство як елемент кіномови виходить вперед і стає одним із новаторських засобів репрезентації. Раніше безформне, а тепер безпосереднє, воно допомагає режисерам відобразити те, що раніше було прихованим та недоступним до показу. Стаючи одним із об'єктів кіноіндустрії, яка розвивається, насильство допомагає зробити демонстровані образи більш яскравими. Наприклад, сер Альфред Хічкок у своїх кінострічках почав використовувати сцени відвертого аглітизованого насильства для посилення ефекту саспенсу, у якому створював свої шедеври. У цьому випадку британський режисер стає художнім суб'єктом у класичному розумінні – творцем естетичного, носієм естетичної активності, а його витвори – художніми об'єктами.

На відміну від класичного погляду, що художнім суб'єктом є художник-новатор, А. Бадью пропонує принципово нову позицію та, підтримуючи Ж. Делеза, висловлює думку, що художній суб'єкт, який задається художньою подією, – це система витворів. Суб'єкт, у цьому випадку, знеособлений, його не потрібно асоціювати з певним автором. А. Бадью пропонує термін «конфігурація» для визначення того, що система витворів, а не один витвір, конфігурує нову суб'єктивність⁴. Відштовхуючись від поняття що суб'єктивність означає можливість нової Ідеї, автор вважає, що художнє включення завжди виникає за рахунок особистого прийняття цієї Ідеї, включення до неї. Включення визначає те, що людина може через зв'язок з цією Ідеєю чути те, що не чула, бачити те, що не бачила. Суб'єкт виступає реальністю Ідеї, тим, що робить її можливою. Реальність Ідеї – суб'єкт певного періоду, те, що орієнтує його, що змушує існувати і що робить його реальним⁵.

Істиною ж у цій ситуації, за думкою А. Бадью, стає родова множинність подієвих наслідків змін мистецтва. Цікавим є те, що у мистецтві, більше ніж в інших умовах, можливо побачити, що подієві зміни виявляють істину попереднього періоду. Прикладом можуть бути несподівані музичні елементи

¹ Дюркгейм, Э. (1991). *О разделении общественного труда. Метод социологии*. Москва : Наука, 17.

² Там само, 85-87.

³ Там само, 88.

⁴ Там само, 89.

⁵ Дюркгейм, Э. (1991). *О разделении общественного труда. Метод социологии*. Москва: Наука, 94-95.

у стрічках Альфрена Хічкока, що лякають глядача, а також модернізація цього прийому у XXI сторіччі на відміну від режисерів 40-х-50-х років, таких як Віктор Флемінг, Френк Каппа.

Висловлюючи думку щодо сучасного мистецтва А. Бадью зазначає, що ми знаходимося у тому проміжку часу, коли нова Ідея ще не прийшла. Також пропонує відмовитись від терміну «популярне мистецтво» та замінити його на «розважальне», аргументуючи це тим, що ні в якому сучасному мистецтві не має нового винаходу, воно базується на академічних ідеях, а, отже термін «популярне мистецтво» позбавлений змісту. Приводячи приклад групи Beatles, філософ стверджує, що вона мала успіх тільки тому, що включила до своєї творчості багато з академічного репертуару. Автор акцентує увагу, що у кожній сучасній музиці є академічна основа, як і у будь-якому іншому мистецтві і її слід оцінювати на базі спроможності працювати з формальними винаходами¹.

Розглядаючи приклади кіно, слід виділити сучасного режисера Ларса фон Трієра, який отримав класичну кіноосвіту, але мав власні здогади щодо стрічок. Покладені на класичні Ідеї новаторські методи зйомок зробили його унікальним впізнаваним творцем.

Відсутність нової Ідеї продовжується у період постмодерну (друга половина XX сторіччя) і призводить до виникнення нового процесу: насильство як елемент кіномови з жахливого перетворюється на прекрасне. Це обумовлено зменшенням кількості насильства у реальному житті, а також пошуком митців нових засобів висловлювання своїх думок. Процес естетизації супроводжувався критикою існуючих до цього класичних Ідей (Любов, Добро перемагає Зло) та у пошуках нових течій призвів до вкорінення естетично привабливого насильства у мистецтві.

У період постмодерну панувала концепція критики, особливо критики мистецтва, саме це, за позицією А. Бадью, призвело до періоду вичерпання у мистецтві. Виходом з цього етапу автор бачить повернення до критики критики мистецтва, коли мистецтво зможе знайти ствердну позицію², а для цього треба суттєво змінити погляди соціуму на змісти мистецтва та засоби його репрезентації. Викорінення жорстоких, аморальних та відвертих сцен зображення подій у кіно та живописі, використання Ідей минулого, зменшення уваги до насильства, оголеного тіла, збочень та вбивств може призвести до виходу мистецтва на новий рівень та появи нової Ідеї у майбутньому.

Отже головною подією, після якої кіноіндустрія набула тих якостей, що ми бачимо зараз, стає поява Альфреда Хічкока з його власними поглядами і набутками, яка задає якісно новий спосіб показу оточуючого світу і використання насильства у стрічках. Його традиції були підхоплені та трансформовані у кіно сьогодення, яке вже потребує змін.

References:

1. Bazen A. Chto takoe kino / Andre Bazen; per. s fr. V. Bozhovich, I. Jepshtejn ; avt. vstup. st. I. V. Vajsfel'd.
2. Bazen, A. (1983). *Chto takoye kino* [What is a movie]. Moscow: Art. [in Russian].
3. Borev, Y. V. (2002). *Eстетика* [Aesthetics]. Moscow: High School. [in Russian].
4. Durkheim, E. (1991). *O razdelenii obshchestvennogo truda. Metod sotsiologii* [On the division of social labor. The method of sociology]. Moscow: Science. [in Russian].
5. Magun, A. (2008). *Otritsatel'naya revolyutsiya: k dekonstruktsii politicheskogo subyekta* [Negative revolution: towards the deconstruction of a political subject]. St. Petersburg: Publishing House of the European University in St. Petersburg. [in Russian].
6. Tarbi, F., Badju, A. (2013). *Filosofiya i sobytiye. Besedy s kratkim vvedeniyem v filosofiyu Alena Badju* [Philosophy and event. Conversations with a brief introduction to Alena Badju philosophy]. Moscow: Institute for Humanitarian Research. [in Russian].
7. Tropinina, I. G. (2010). Fenomen estetizatsii nasiliya v sovremennoy audiovizualnoy kulture [The phenomenon of aesthetization of violence in modern audiovisual culture]. *V mire nauchnykh otkryti* [In the world of scientific discovery], 4 (10), 107-109. [in Russian].
8. Tropinina, I. G. (2012). Ekannoye nasiliye i sposoby yego estetizatsii v sovremennoy kulture: *avtoreferat dissertatsii na soiskaniye nauchnoy stepeni kandidata filosofskikh nauk* [Ekano violence and methods of its aesthetization in modern culture: abstract of the dissertation for the degree of candidate of philosophical sciences]. Volgograd: Volgograd State Social and Pedagogical University. [in Russian].
9. Heidegger, M. (1993). *Vremya i bytiye: Stati i vystupleniya* [Time and Being: Articles and speeches]. Moscow: Republic. [in Russian].

¹ Там само, 101-105.

² Там само, 99.